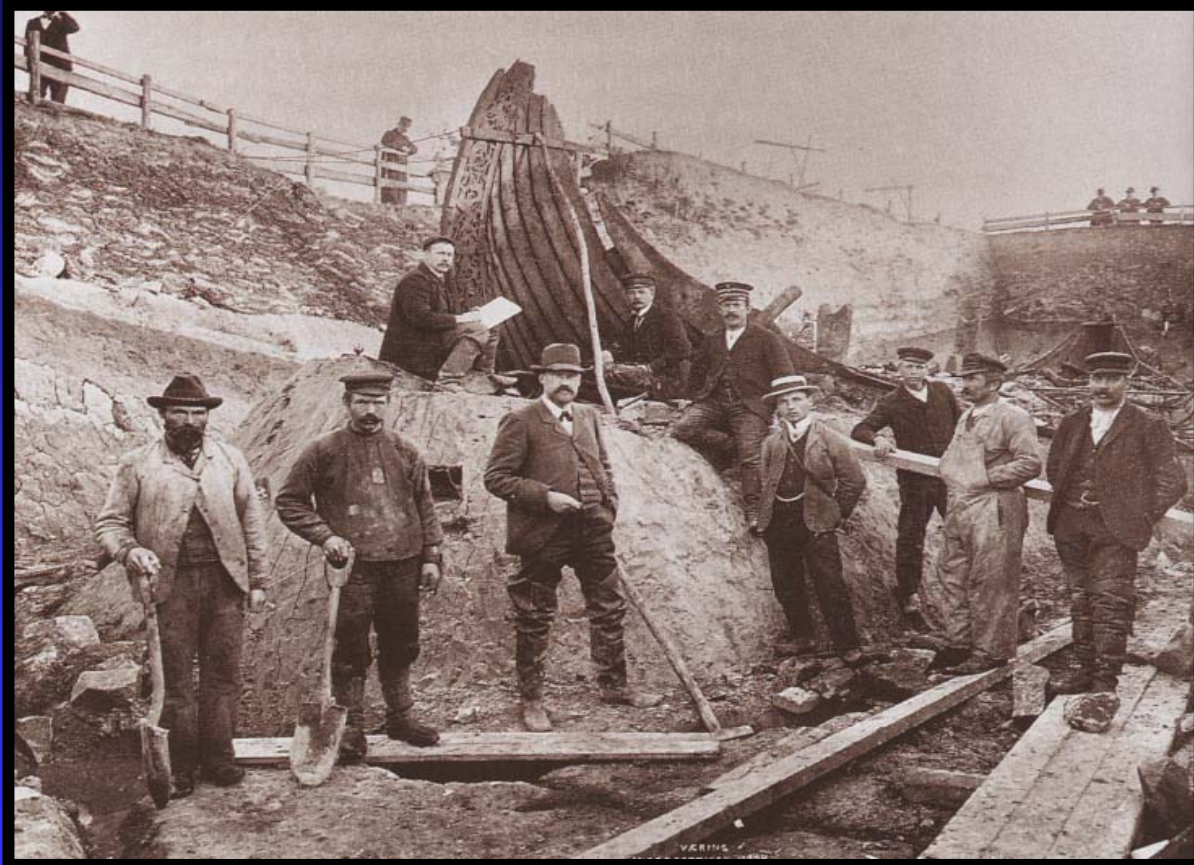

ARCHEOLOGIE RANĚ STŘEDOVĚKÉ EVROPY (1)

1.ROČNÍK MAGISTERSKÉHO STUDIJNÍHO OBORU ARCHEOLOGIE
Katedra archeologie ZČU
Doc. PhDr. Martin Gojda, CSc.

TÉMATICKÉ OKRUHY KURZU

1. Úvod do archeologie raně středověké Evropy Základní charakteristiky raného středověku

- a) Středověk jako epocha evropského středu,
idea státu a císařství
- b) Raný a vrcholný středověk: z chaosu k
dynamickému rozvoji Evropy
- c) Archeologie raného středověku

2. – 3. Prvních pět století evropského středověku

- a) Pád Říma, stěhování národů a konec starověku
- b) Politické útvary v Evropě raného středověku
- c) Ideje a ideologie, kultura raného středověku

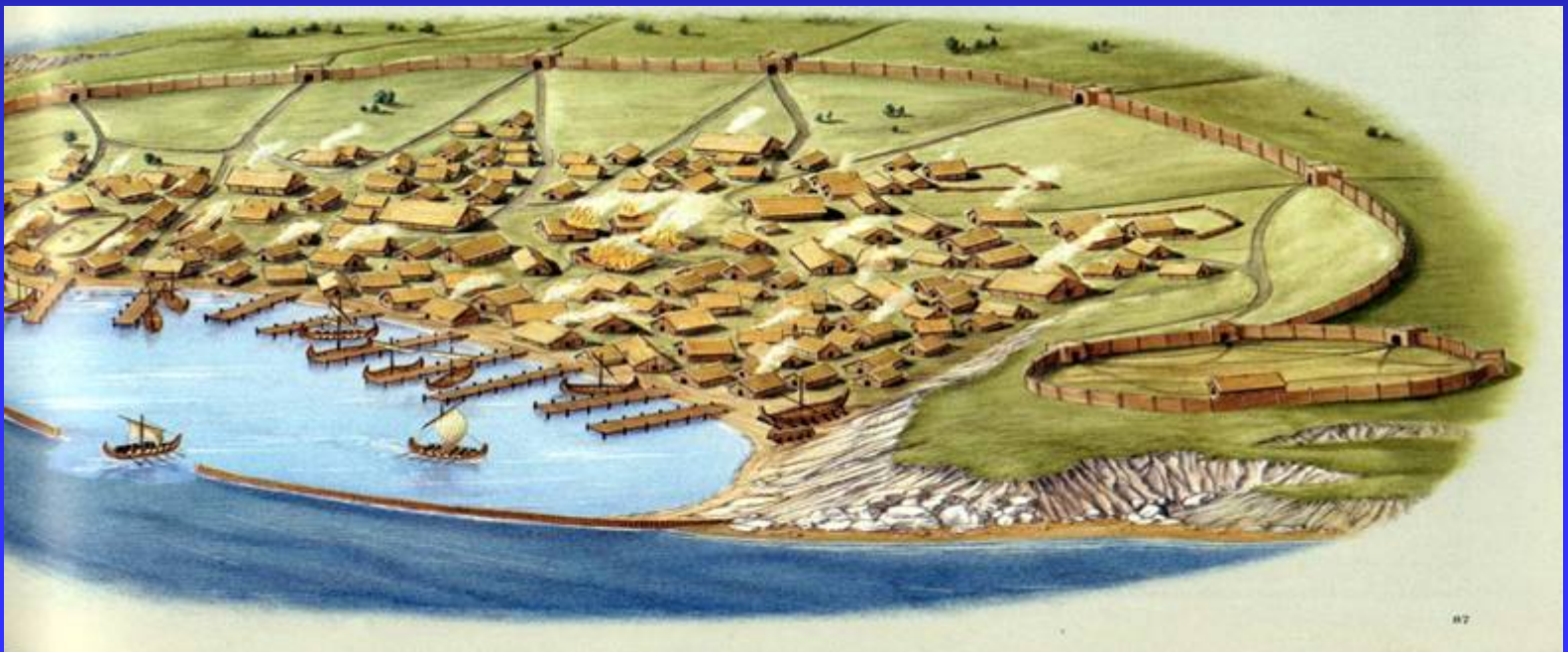
TÉMATICKÉ OKRUHY KURZU

- 4 – 5. Vznik a počátky Slovanů: archeologie, lingvistika, historie
- 6. – 8. Přehled archeologie raného středověku v oblastech osídlených slovanským etnikem
- 6. Východní Evropa, Novgorod, Kyjevská Rus
- 7. Jižní Evropa, Balkán
- 8. - 9. Střední Evropa (Slovensko, Polsko, Německo)

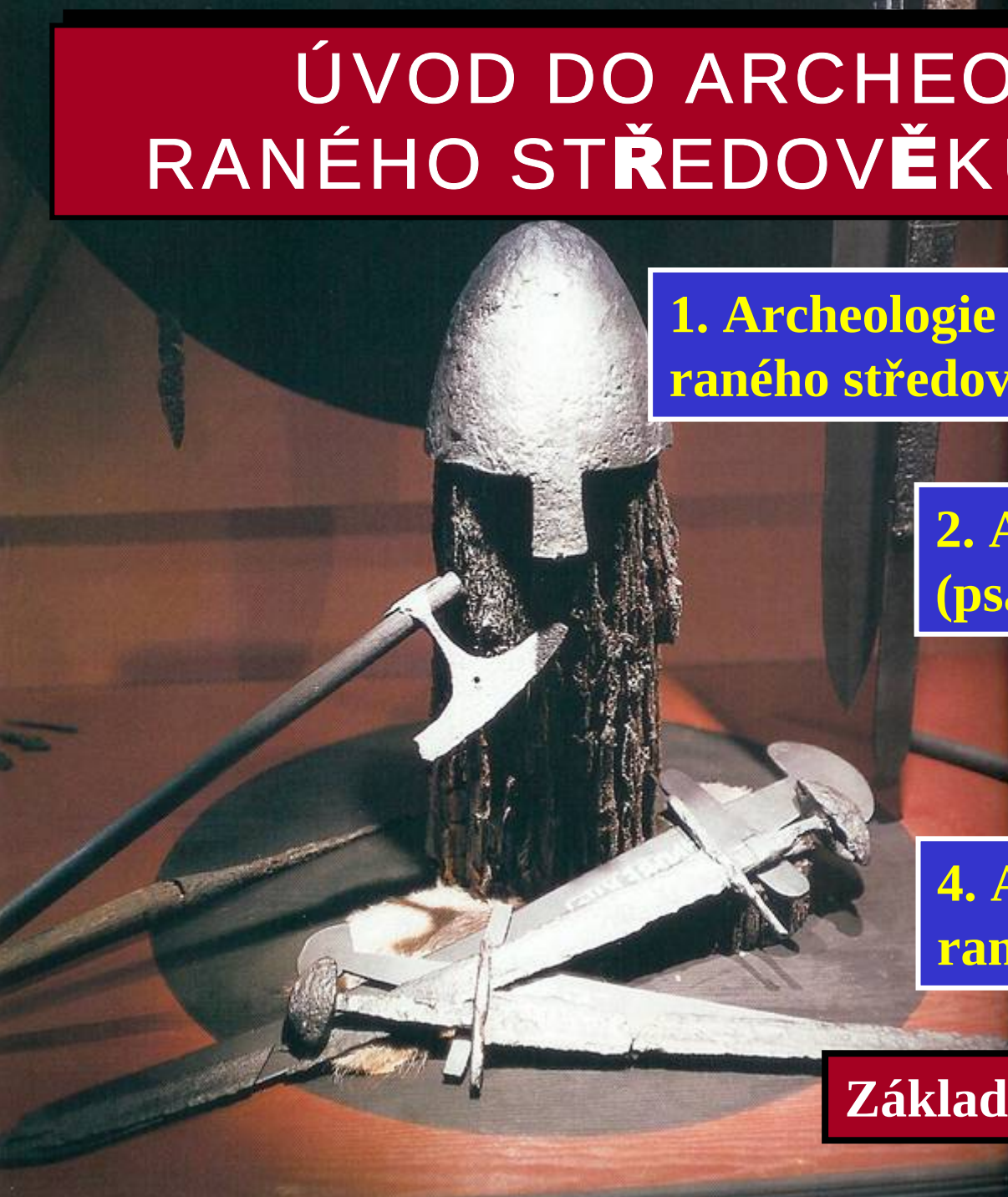
TÉMATICKÉ OKRUHY KURZU

10. – 11. Skandinávie a svět vikingů

12. Britské ostrovy. Závěr, shrnutí

ÚVOD DO ARCHEOLOGIE RANÉHO STŘEDOVĚKU EVROPY

1. Archeologie a její přínos pro poznání
raného středověku

2. Archeologie a její vztah k
(psané) historii

3. Archeologie a etnicita

4. Archeologie a chronologie
raného středověku

Základní vývojové trendy oboru

Rozšíření záběru archeologie na rozmanité kategorie památek středověkého života

Archeologie urbánních sídel, administrativních a obchodních center

**Archeologie venkovských sídel: a) společenské elity (dvorce, paláce)
b) rolnických komunit**

Archeologie hrazených (opevněných) sídel (hradišť)

Archeologie center zbožnosti a církevního života

Archeologie pohřebních areálů

1. ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKY RANÉHO STŘEDOVĚKU

Termín „středověk“: vytvořen humanisty v 15. – 16. stol., v 17.-18. stol. zakotvil v historickém povědomí jako označení dějinné EPOCHY STŘEDU mezi klasickou antikou a moderní dobou pokroku, navazující na úspěchy racionalismu dosažených ve starověkém Řecku a Římě.

RANÝ STŘEDOVĚK
(5. – 11./12. stol.)

3 základní chronologické etapy

VRCHOLNÝ STŘEDOVĚK
(12./13. – 14./15. stol.)

POZDNÍ STŘEDOVĚK
(14./15. – 15./16. stol.)

Z hlediska celkového rozvoje společnosti evropského středověku můžeme hovořit o **4 vývojových fázích**:

A. CHAOS A DESTABILIZACE
(5. – 7. stol.)

Pohyby etnik a kmenů, expanze za prolomenou hranici římského impéria

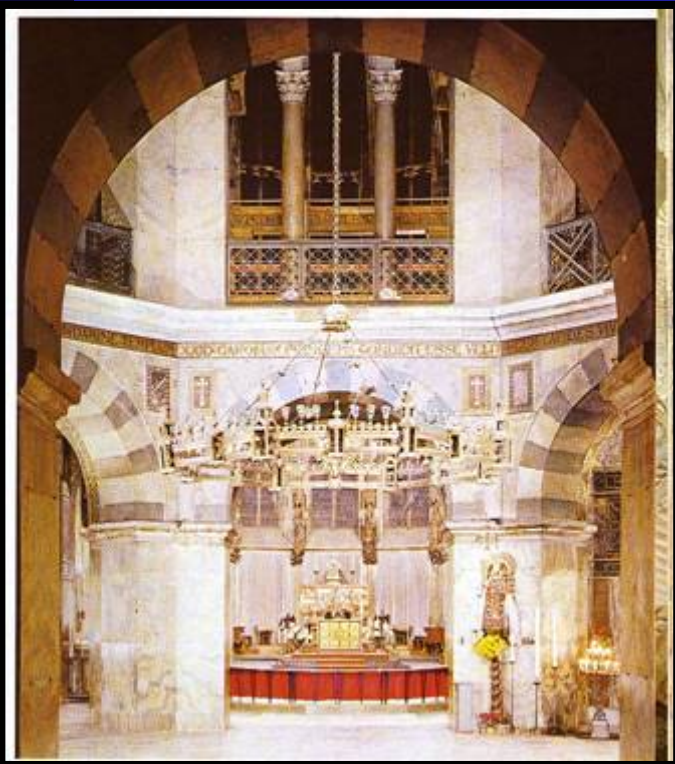
Rozpad politických a hospodář. struktur římské správy v jádru říše a v provinciích

Úpadek tvořivého ducha, hledání nových uměleckých vyjádření

Úpadek klasické latiny a rozvoj národních jazyků

Již v této fázi se však rodí zárodky nového uspořádání, vycházejícího z pozdně antických tradic a zcela přerušena není ani kontinuita umělecké tvorby odvozovaná z antických vzorů (architektura, umělecké řemeslo)

B. KONSOLIDACE (8. – 10. stol.)

Koncentrace moci, vznik a rozvoj státu (evropský západ i východ)

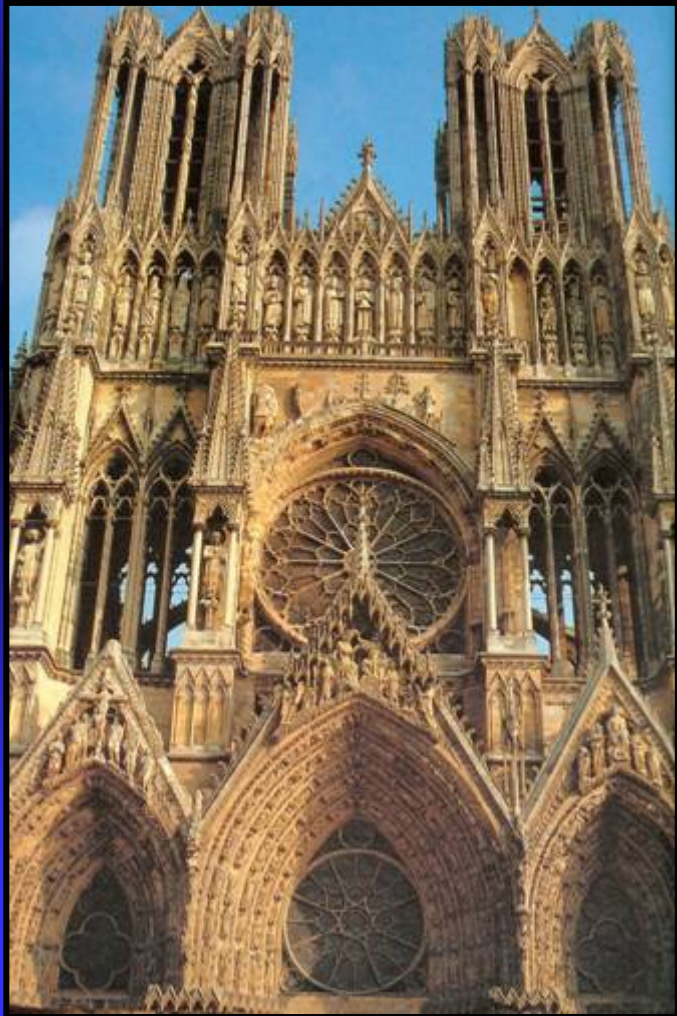
Vznik ideje nadnárodních říší (např. u Franků a Moravanů)
obnovení myšlenky univerzální říše a císařství

Rozvoj kultury a písemnictví

Rozmach křesťanství a církve

Úzký vztah mezi světskou a církevní mocí (císařství, papežství)

C. INTENZIFIKACE A EXPANZE (11. – 14. stol.)

Rozpad tradičních struktur

nástup *lénního systému* – *feudalismu*,
vznik šlechty a poddaných;
střední Evropa udržela model úřednic-
kého typu státu do 12./13. stol.

PRVNÍ MODERNIZACE EVROPY

Agrární revoluce - vznik vesnice nového
typu

První průmysl. revoluce - zapojení vodní
a větrné energie

Zakládání měst – nový fenomén, spojený
s intenzivním rozvojem
řemeslné výroby a trhu

Univerzity - samosprávné a duchovní
autonomie

Kolonizace – rozšiřování osídleného území
demografický růst evropské populace

D. KRIZE A ROZPAD TERITORIÁLNÍHO USPOŘÁDÁNÍ EVROPY (15. – 1. pol. 16. stol.)

Reformní náboženská hnutí

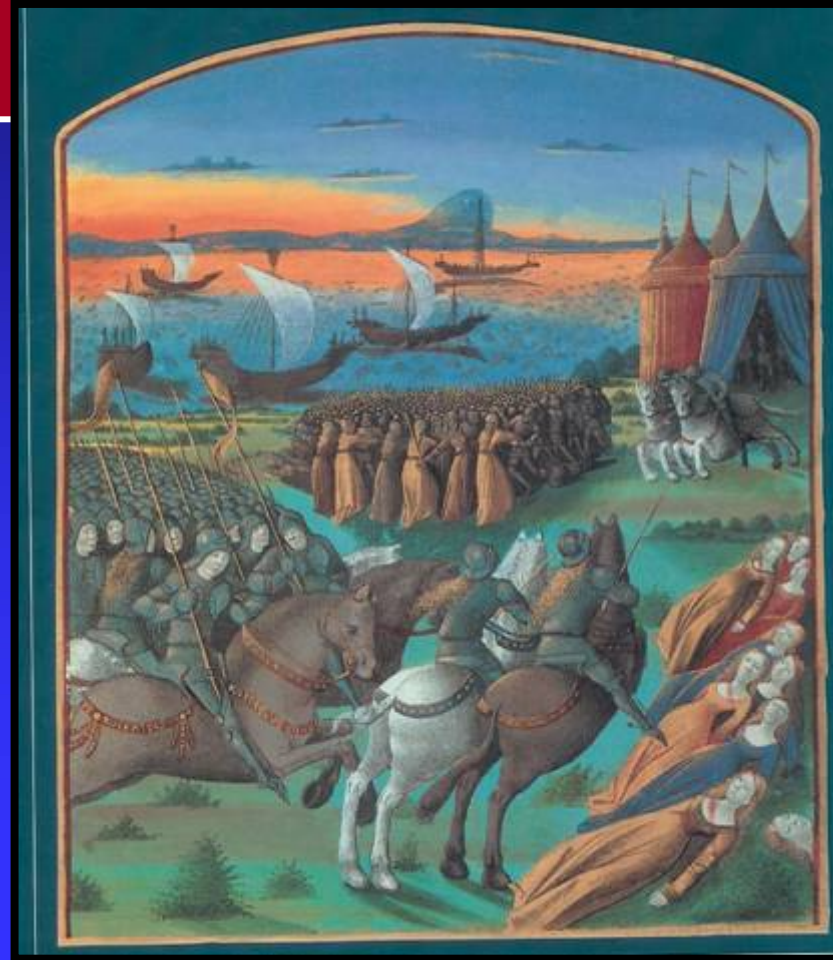
Černá smrt

Vpád Turků do Evropy

**Vytlačení Arabů
(reconquista)**

**Zánik středomořského
obchodu**

Zámořské objevy

EVROPA A VĚK STŘEDU

Středověk je epochou zakladatelskou, ve které se zrodila dnešní civilizace. Je dobou, v níž byly

formulovány základní otázky smyslu lidské existence

hledány cesty k moderní vědě

prováděny převratné experimenty v umění

se zrodila z globálního hlediska jedinečná společenská struktura

položeny základy sídelního uspořádání a charakter kulturní krajiny (hustota osídlení, urbanismus, katastry, komunikační síť)

Středověká temporalita (chápání času)

- ČAS: 1. **archaický (agrární, cyklický)** – v něm žily předliterární společnosti a větší část středověké populace.
Je to čas věčného návratu a opakování, čas mýtu, v němž minulost, přítomnost a budoucnost jsou propojeny. Největším nebezpečím je změna.
2. **lineární (vektorový)** - model času, který jednou začal (stvoření světa) a jednou skončí (poslední soud, příchod Božího království). S ním souvisí přechod z bezčasovosti archaického pojetí času na chronometrickou temporalitu.

Pojetí času ve středověku: dochází ke změně – praktické potřeby měšťanů zahájily proces přesného odměřování času.

Základní suroviny středověkých výrobních aktivit: DŘEVO, HLÍNA KÁMEN, ŽELEZO (STŘÍBRO)

STŘEDOVĚK A ZDROJE ENERGIE

Zásadním způsobem jsou středověké populace závislé na **SLUNEČNÍ ENERGII** (resp. na produktech její přeměny fotosyntézou na energii obsaženou v organismech): potrava (zvířata, plodiny), teplo (v domácnosti), světlo

KINETICKÁ ENERGIE: jejím generátorem jsou: 1. **lidské svaly**
2. **zvířecí síla**
(tah, pohon)

MECHANICKÁ ENERGIE: využití síly větru a vody

Od přelomu raného a vrchol. středověku jsou **mlýny nejdůležitějším zařízením na přeměnu energie.**

MLÝNY: s vodorovným kolem
s vertikálním kolem
(na svrchní či spodní vodu)

RANÝ STŘEDOVĚK

a jeho charakter

(STŘEDNÍ EVROPA)

Chod státu je zajištěn formou expanze a výběrem daní

Vlastníkem veškeré půdy je výlučně panovník, všichni svobodní jsou poddanými (občany) státu

Aristokracie nemá dědičná práva a není proto šlechtou

Autarkní (uzavřené) hospodářství

Je převahou civilizací zemědělců

Základní surovinou je dřevo

RANÝ STŘEDOVĚK – především ve své první fázi byl epochou značné **anarchie**, nově vznikající předstátní útvary byly tvořeny **náčelníky** obklopenými **družinami** svých blízkých. Ti měli prakticky absolutní moc (byly dobře vyzbrojeni) a jako jediná společenská vrstva (**elita**) měli možnost poskytovat ochranu – v časech anarchie stejně důležitou jako základní lidské potřeby (opatřování potravy). Z této závislosti se později zrodil vztah mezi státem (panovníkem) a svobodným členem společnosti, který nepatřil mezi elitu, a v dalším vývoji mezi dědičnou aristokracií (šlechtou) a poddaným.

Lidé žili ve značné izolaci, sídelní enklávy (mimo území bývalých provincií) byly obklopeny lesy, na něž se lidé dlouho neodhodlali zaútočit. Tento bludný kruh izolace mohly ukončit pouze pravidelné trhy, výroba pro trh (jak zemědělské produkty, tak řemeslné výrobky).

Radikální obrat: 11.-12.stol. (velký nárůst populace – příčina či následek agrární revoluce a rozmachu řemeslné produkce?)

Výsledkem bylo definitivní upevnění společenské struktury, dotvořené ve 12. a 13. století, v níž koexistovaly dvě základní společenské vrstvy

Elita (feudálové, vrchnost)

Poddaní

Vztah mezi těmito vrstvami byl vyjádřen závislostí ve formě renty (naturální, peněžní, robotní).

Postupný úpadek panovnické moci na úkor dědičné šlechty (odlišný vztah ve srovnání s mimoevropskými civilizacemi).

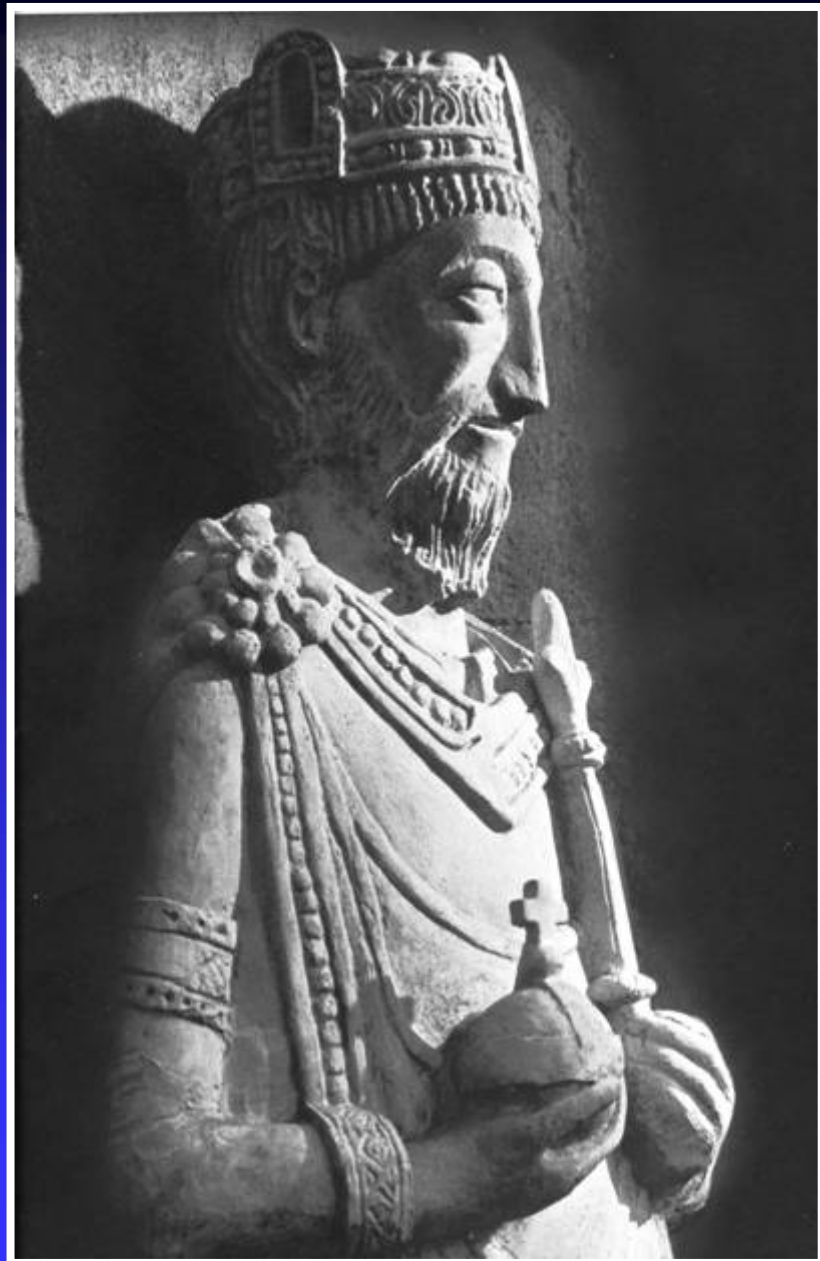
Další výrazná odlišnost: **enkláva svobodné populace**, jíž tvoří obyvatelé měst.

Vůdčí ideou politických konceptů je **idea obnovy univerzální křesťanské nadnárodní říše.**

Na jihovýchodě Evropy (Balkán) a v přilehlých oblastech

Asie a Afriky realizovala tento koncept **BYZANTSKÁ ŘÍŠE**, na západě Evropy Frankové (Merovejci, Karlovci).

FRANSKÁ ŘÍŠE obnovila myšlenku římského císařství především iniciativou a činy **Karla Velikého (768-814).**

Palácová kaple
Panny Marie
v Cáchách (Aachen).

Centrální stavba
na oktogonálním
půdorysu,
zbudovaná
Karlem Velikým v
letech 796 – 814.
Nejosobitější
vyjádření ideje
karolínského
univerzalizmu
(císařská moc
posvěcená bohem).

The image shows the interior of the Aachen Cathedral. On the left, a large, ornate stone column stands next to a set of stone steps leading up to a wooden structure, which is the Carolingian throne. The throne is made of light-colored wood and has a high, arched back. To the right of the throne is a dark, arched opening, which is the shrine of the Virgin Mary. The floor is made of black and white checkered tiles. The walls are made of stone and have a checkered pattern. The ceiling is also made of stone and has a checkered pattern. The lighting is warm and comes from the left, highlighting the throne and the column.

tzv. Karlův trůn v kapli
Panny Marie - Aachen

Po rozpadu franské říše
obnovila ideu univerzální
křesťanské říše dynastie
saských Otonů, která
položila základy
středověké
SVATÉ ŘÍŠE ŘÍMSKÉ

ARCHEOLOGIE RANĚ STŘEDOVĚKÉ EVROPY (1)

2.-3. PRVNÍCH PĚT STOLETÍ EVROPSKÉHO STŘEDOVĚKU

1.ROČNÍK MAGISTERSKÉHO STUDIJNÍHO OBORU ARCHEOLOGIE

Katedra archeologie ZČU

Doc. PhDr. Martin Gojda, CSc.

DOBA STĚHOVÁNÍ NÁRODŮ (5. – 6. STOL.)

Pád západořímské
říše a vznik
barbarských říší

PŘÍČINY A PRŮBĚH STĚHOVÁNÍ NÁRODŮ

*Změna klimatu?, dovršení etnogenetických procesů?,
změny v sociální dynamice?,*

Hunové, Gótové a další germánské kmeny
Slované

Situace v provinciích po prolomení hranice impéria
na Dunaji a Rýnu

Příčiny pádu římské říše: barbarizace armády, odstředivé
tendence okraj. oblastí, krize
v zemědělství a hospodářském systému založeném
na práci otroků, krize městského způsobu života,
ničivé nájezdy barbarských kmenových družin.

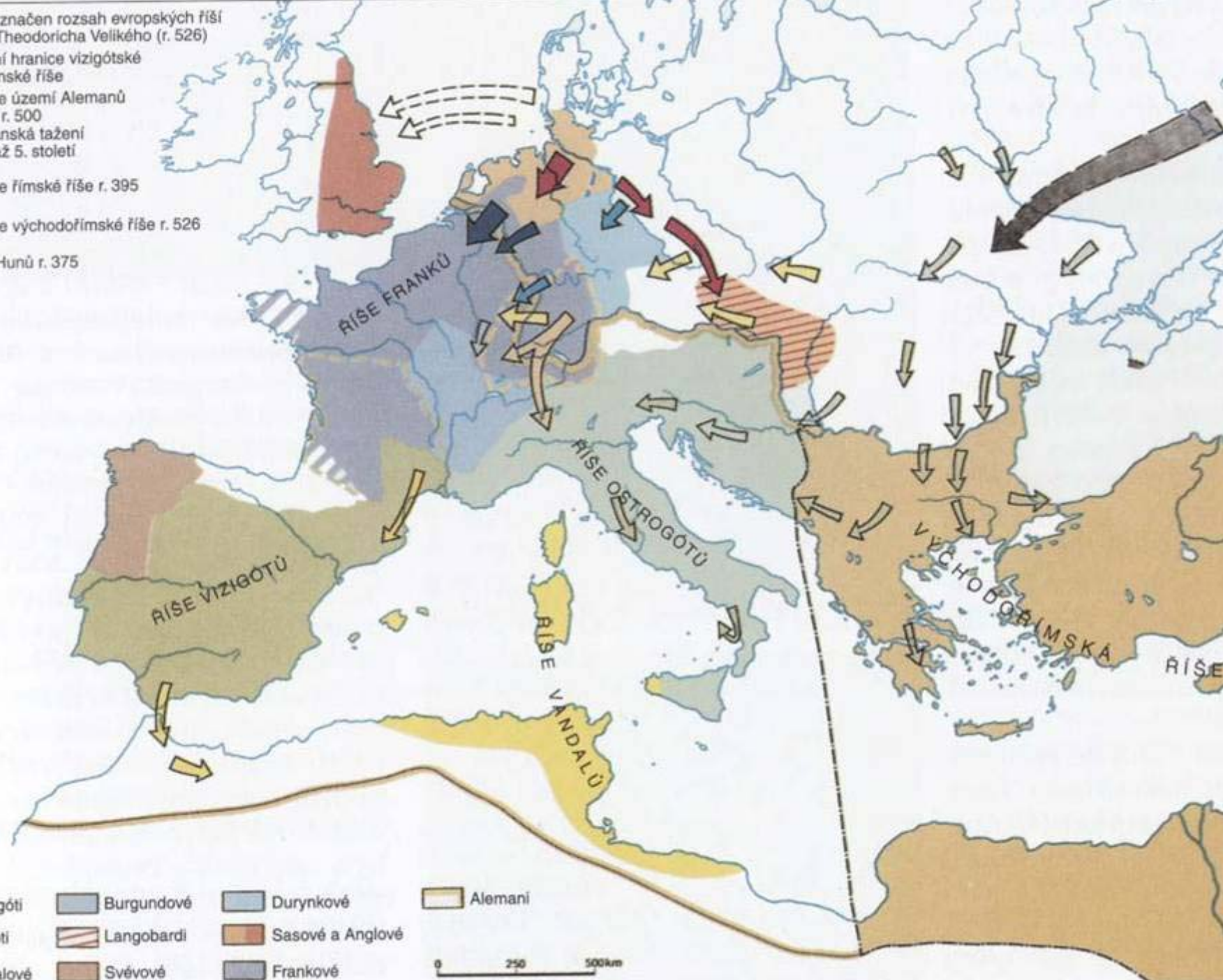

EVROPA V POLOVINĚ 4. STOLETÍ

Barevně je vyznačen rozsah evropských říší v době smrti Theodoricha Velikého (r. 526)

- severní hranice vizigótské tolosánské říše
- hranice území Alemanů kolem r. 500
- germánská tažení ve 3. až 5. století
- hranice římské říše r. 395
- hranice východořímské říše r. 526
- ← vpád Hunů r. 375

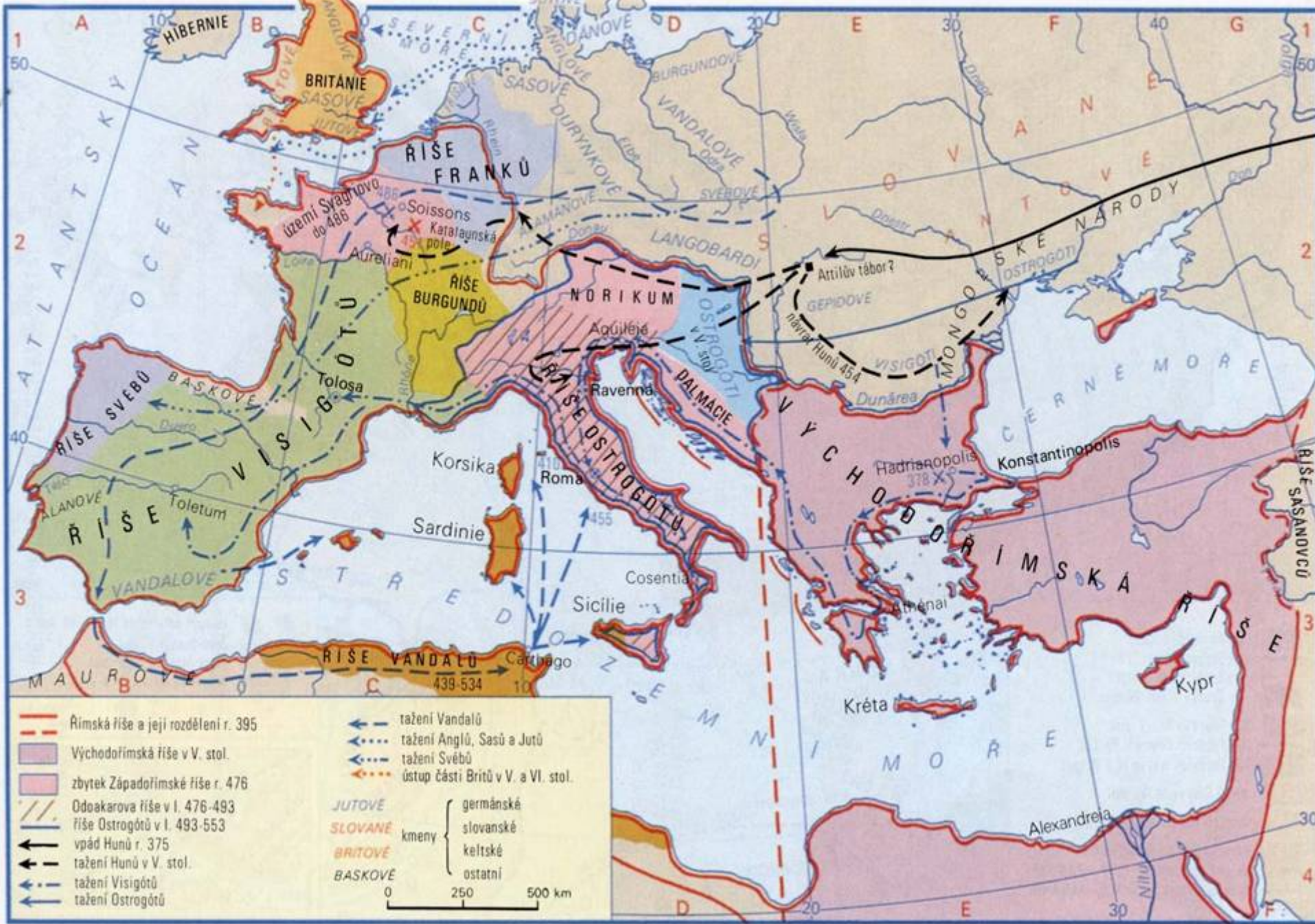
BARBARSKÉ (GERMÁNSKÉ) ŘÍŠE

VIZIGÓTSKÁ (Alarich, Athaulf,...): 418 – 711,
hl. města Toulouse a Toledo;
Pyrenejský poloostrov

OSTROGÓTSKÁ (Teodorich): 493 – 555, hl. město
Ravenna;
Itálie

VANDALSKÁ (Geiserich): 439 – 534, hl. město Kartágo
severní Afrika

LANGOBARDSKÁ (Vacho, Alboin): 568 - 774,
hl. město Pavia
severní Itálie

Hlavní politické útvary raně středověké Evropy a jejich základní charakteristiky

1. **BYZANTSKÁ ŘÍŠE**

2. **ŘÍŠE FRANSKÁ (Merovejci a
Karlovci)**

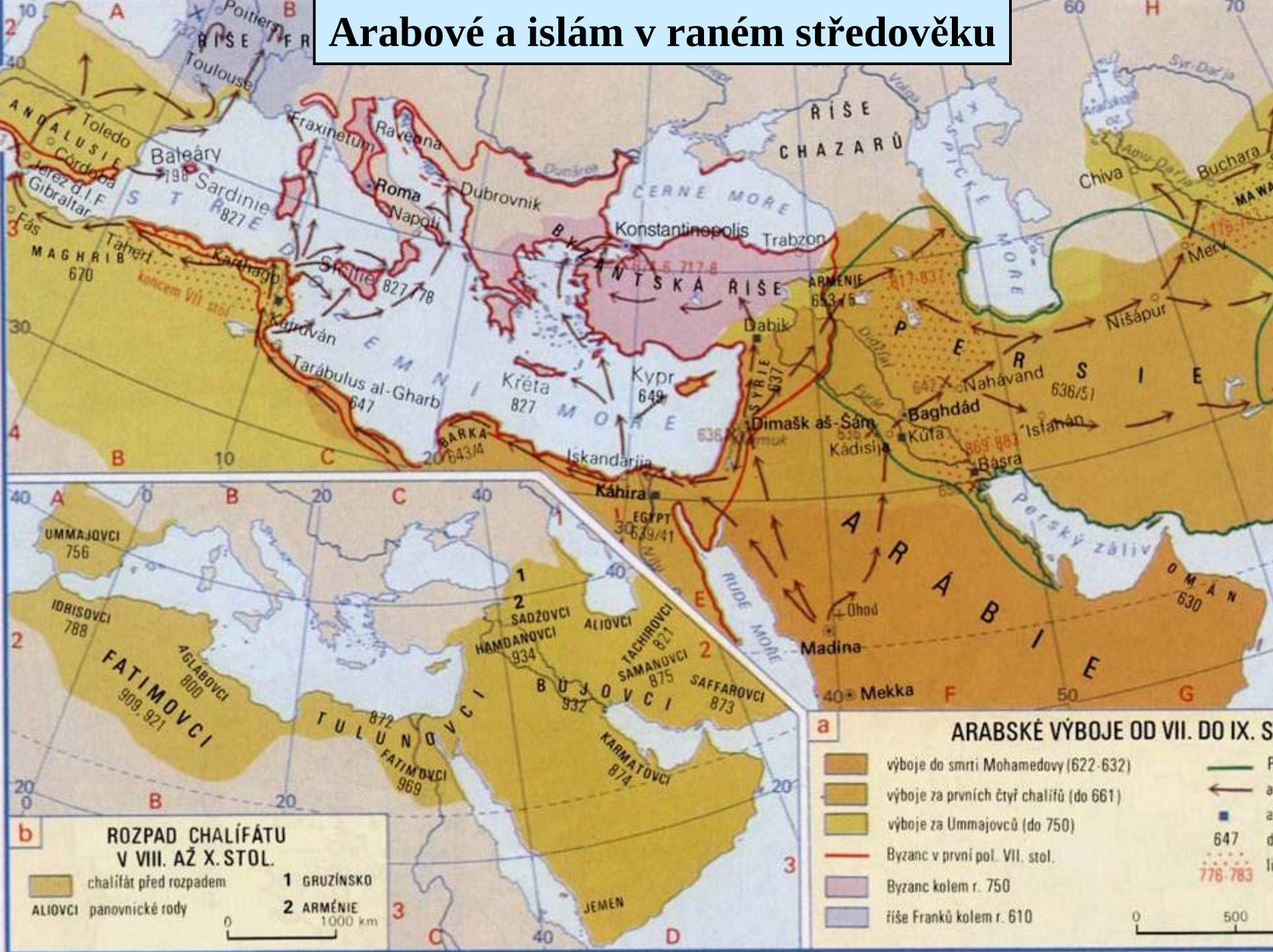
3. **ŘÍŠE VÝCHODOFRANSKÁ
(Otoni)**

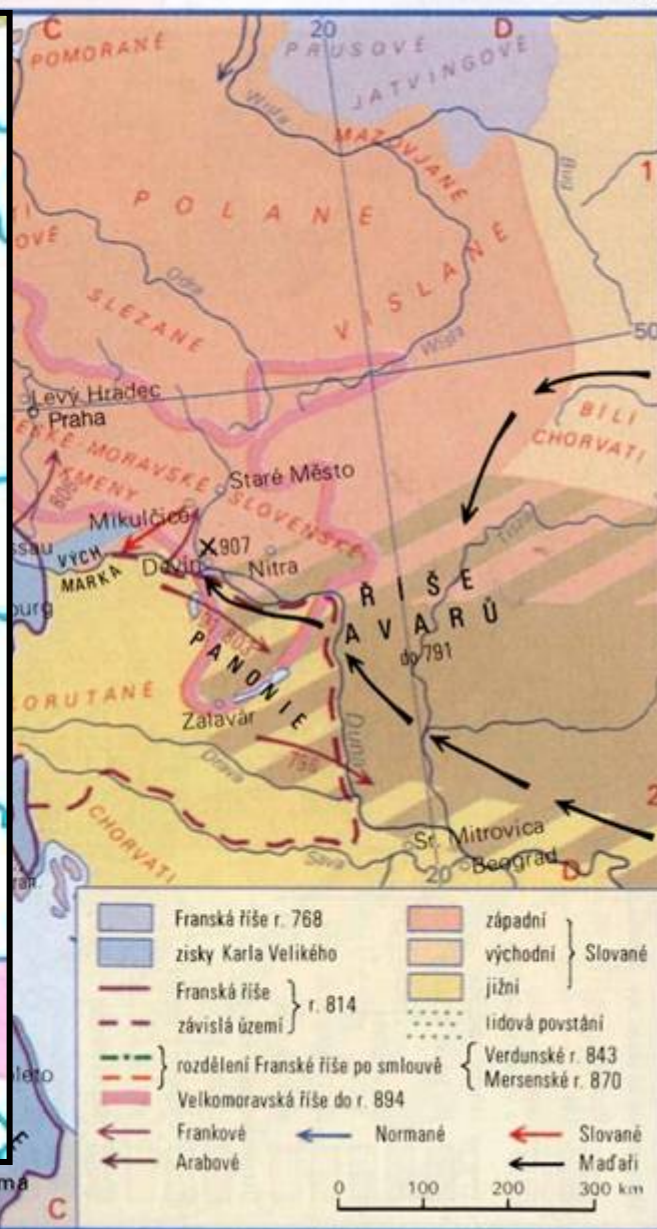
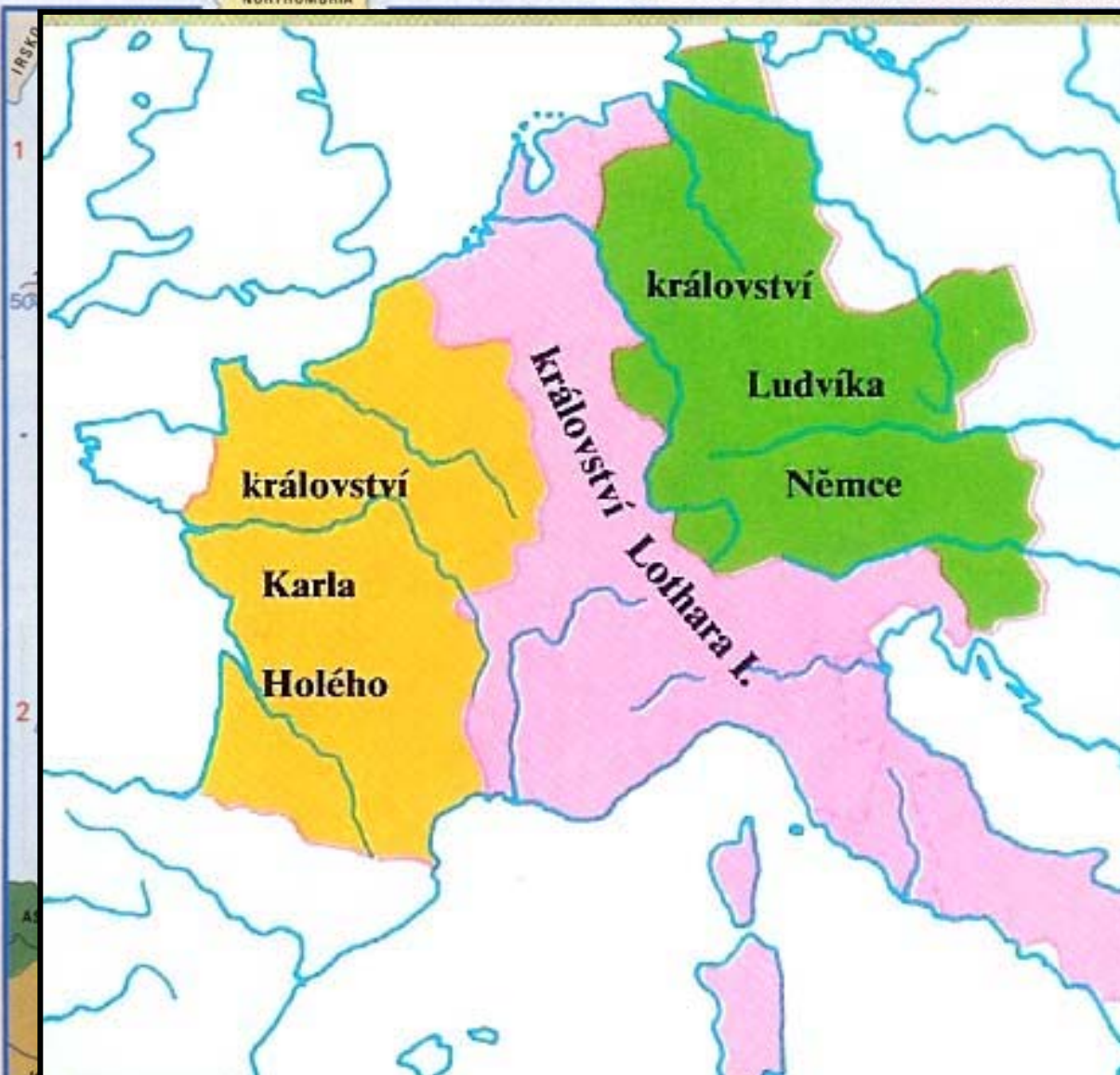
EVROPA NA ZAČÁTKU 9. STOLETÍ

(největší rozmach franské říše za Karla Velikého)

Arabové a islám v raném středověku

Ideologie, kultura a dědictví raného středověku

Křesťanství jako náboženství a jako ideologie

pohanství (polyteismus)
versus křesťanství (monoteismus)

nástroj uplatňování moci
v procesu vzniku raného
státu

Co vedlo elitu vzdát se tradičních bohů, rituálů a pojetí času věčného návratu, a proč
zůstávaly postoje většiny populace po dlouhá staletí konzervativní ?

Náboženství v Evropě 5.-11. stol
a křesťanské misie

ARCHEOLOGIE RANĚ STŘEDOVĚKÉ EVROPY (1)

2.-3. PRVNÍCH PĚT STOLETÍ EVROPSKÉHO STŘEDOVĚKU

1.ROČNÍK MAGISTERSKÉHO STUDIJNÍHO OBORU ARCHEOLOGIE

Katedra archeologie ZČU

Doc. PhDr. Martin Gojda, CSc.

Stručný přehled základních uměleckých směrů raného středověku

Výtvarné umění

ARCHITEKTURA
SOCHAŘSTVÍ, plastika, mozaiky
KNIŽNÍ MALBA
UMĚLECKÉ ŘEMESLO

Písemnictví a literatura

Vzdělanost: klášterní školy a knihovny

**Přínos nejvýznamnějších evropských regionů pro rozvoj
umělecké tvorby**

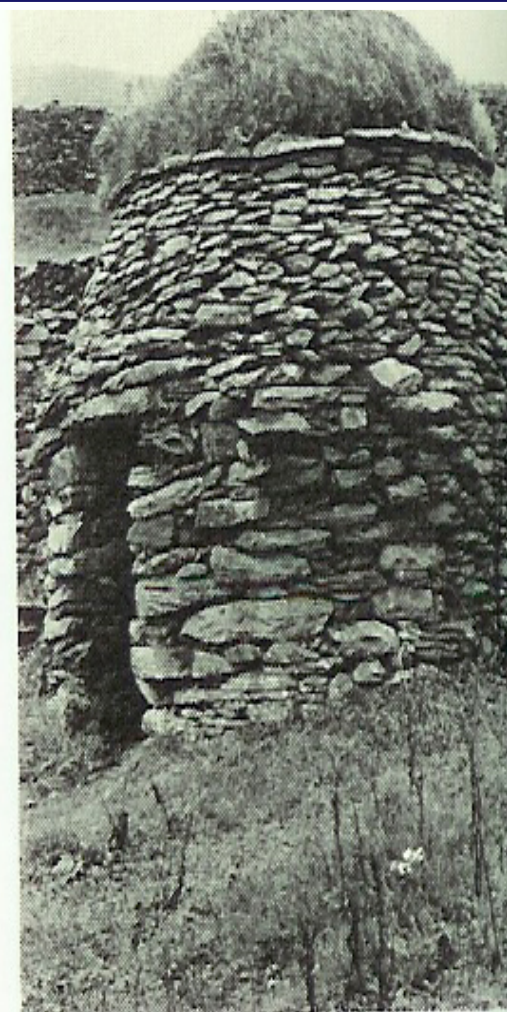
Byzanc
Franská říše

tzv. barbarské říše
Hispanie

Irsko a Anglie
Německo (Otoni)

Kamenné stavby raně křesťanských klášterů V Irsku

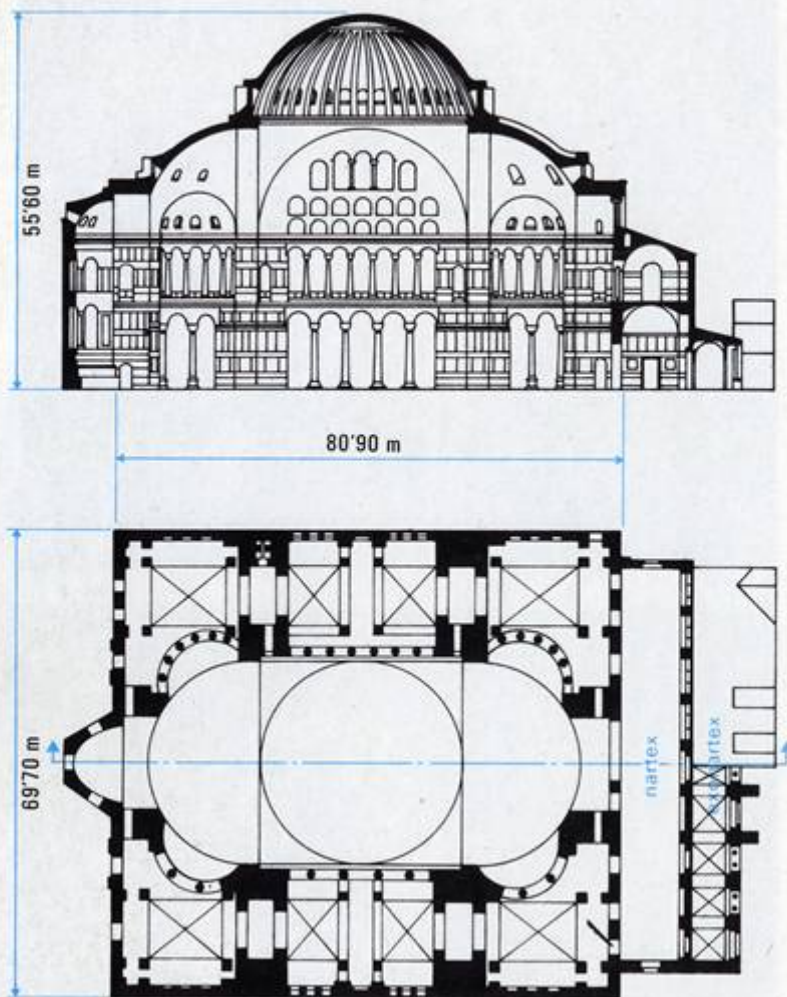

Mauzoleum Gally Placidie
(Ravenna, 5. stol.)

**Architektura barbarských říší (6. stol.): vizigótský kostel
(San Juan, Baños de Cerato, Španělsko)**

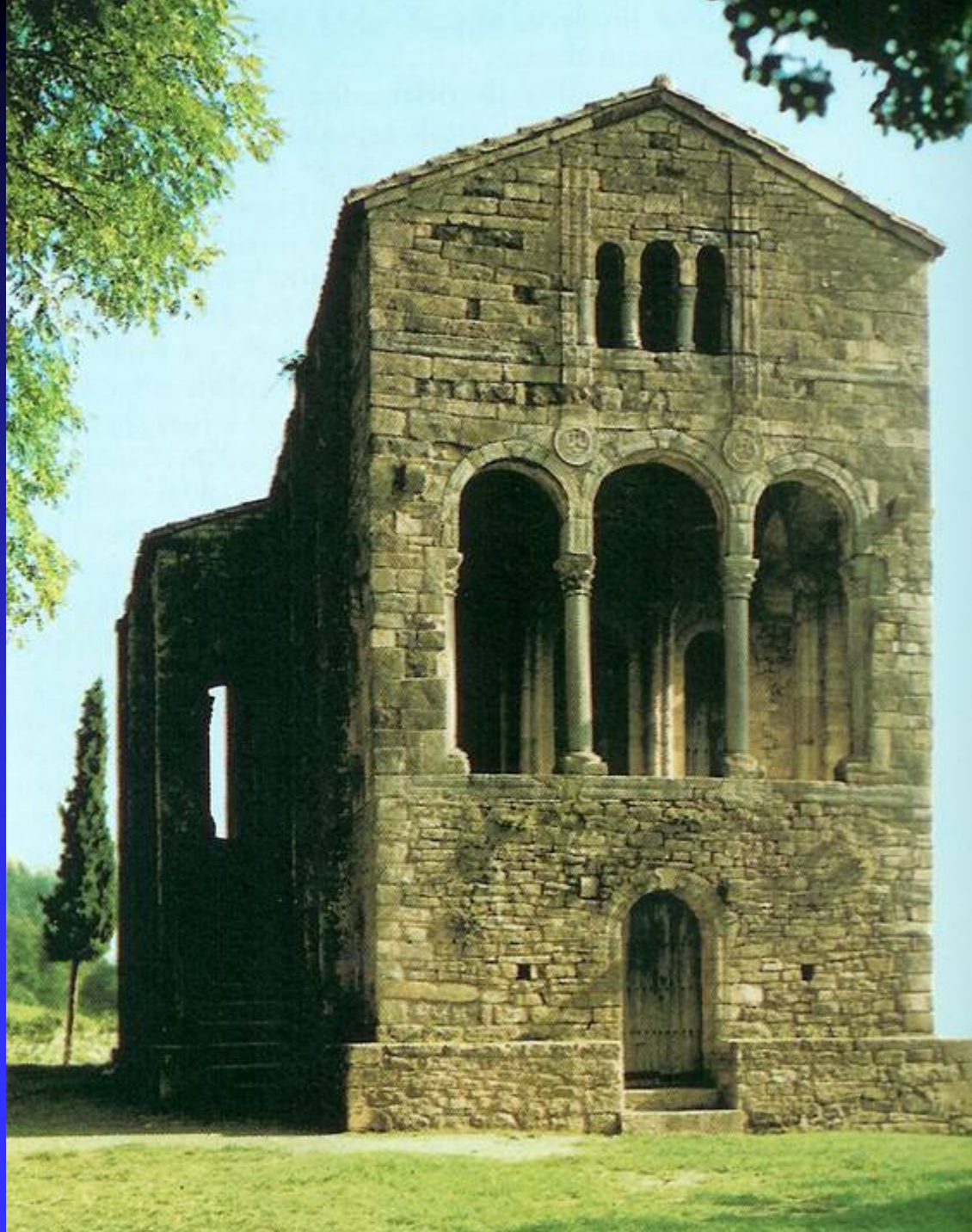
Hagia Sofia
(6. stol., Cařihrad)

Theodorichovo mauzoleum
(6. stol., Ravenna)

Cámara santa, Oviedo (Asturie)

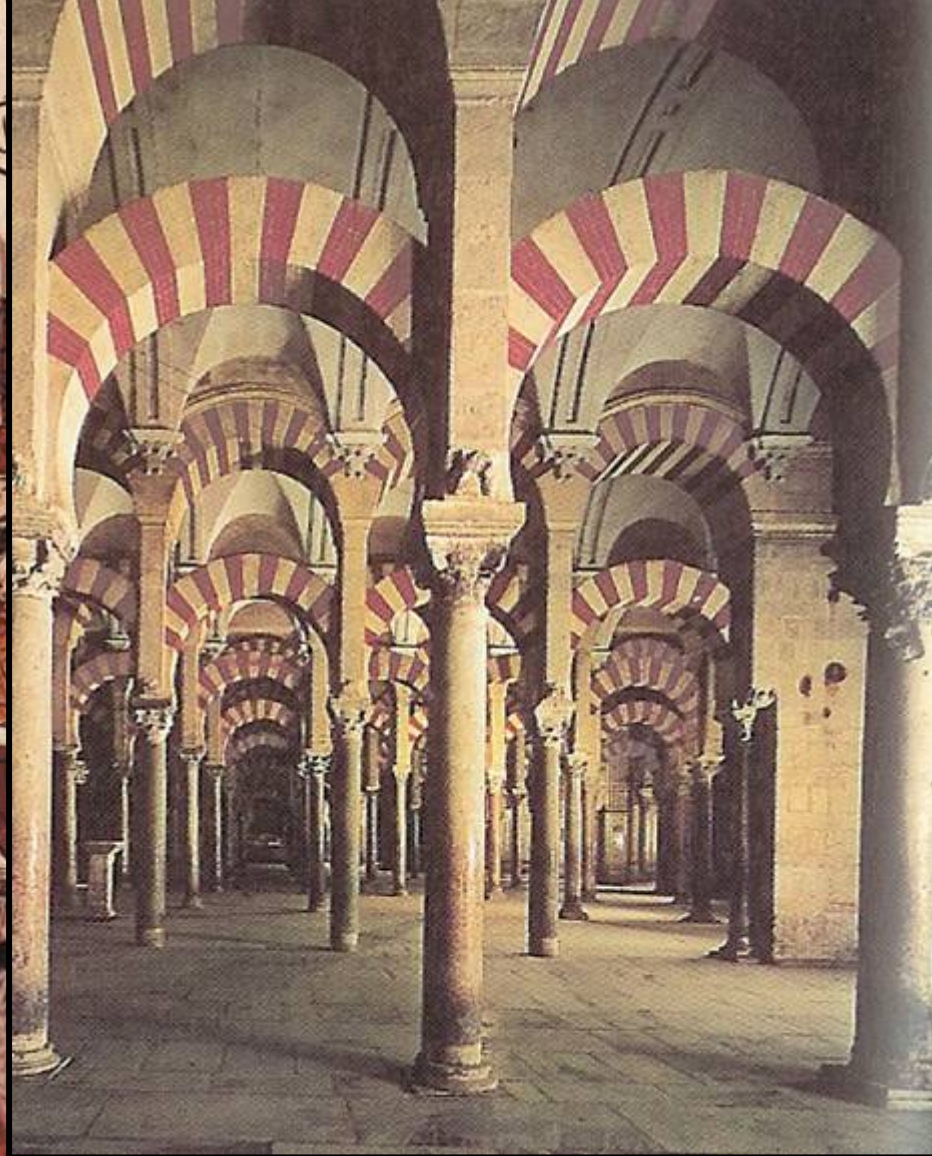
letohrádek asturského
panovníka Ramira I.
(polovina 9. stol.)

San Miguel de Lillo
Asturia (Španělsko),
9. stol.

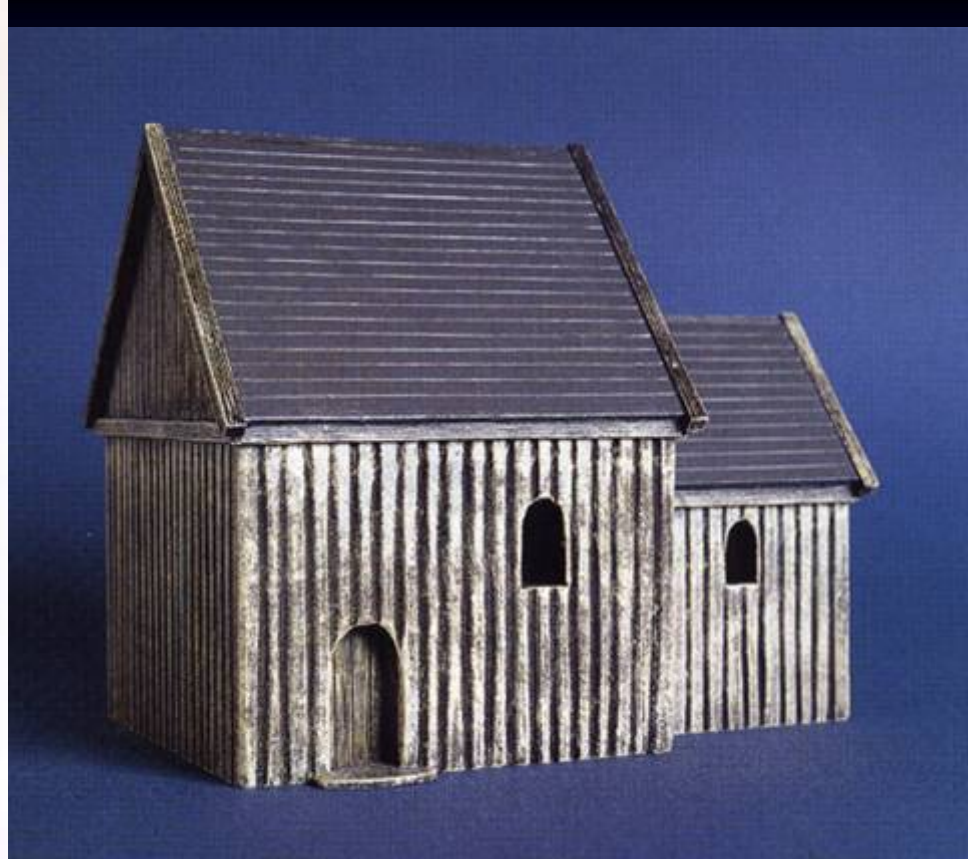
Umění muslimů (Arabů)
na Pyrenejském
poloostrově

19.01.02

19.01.02

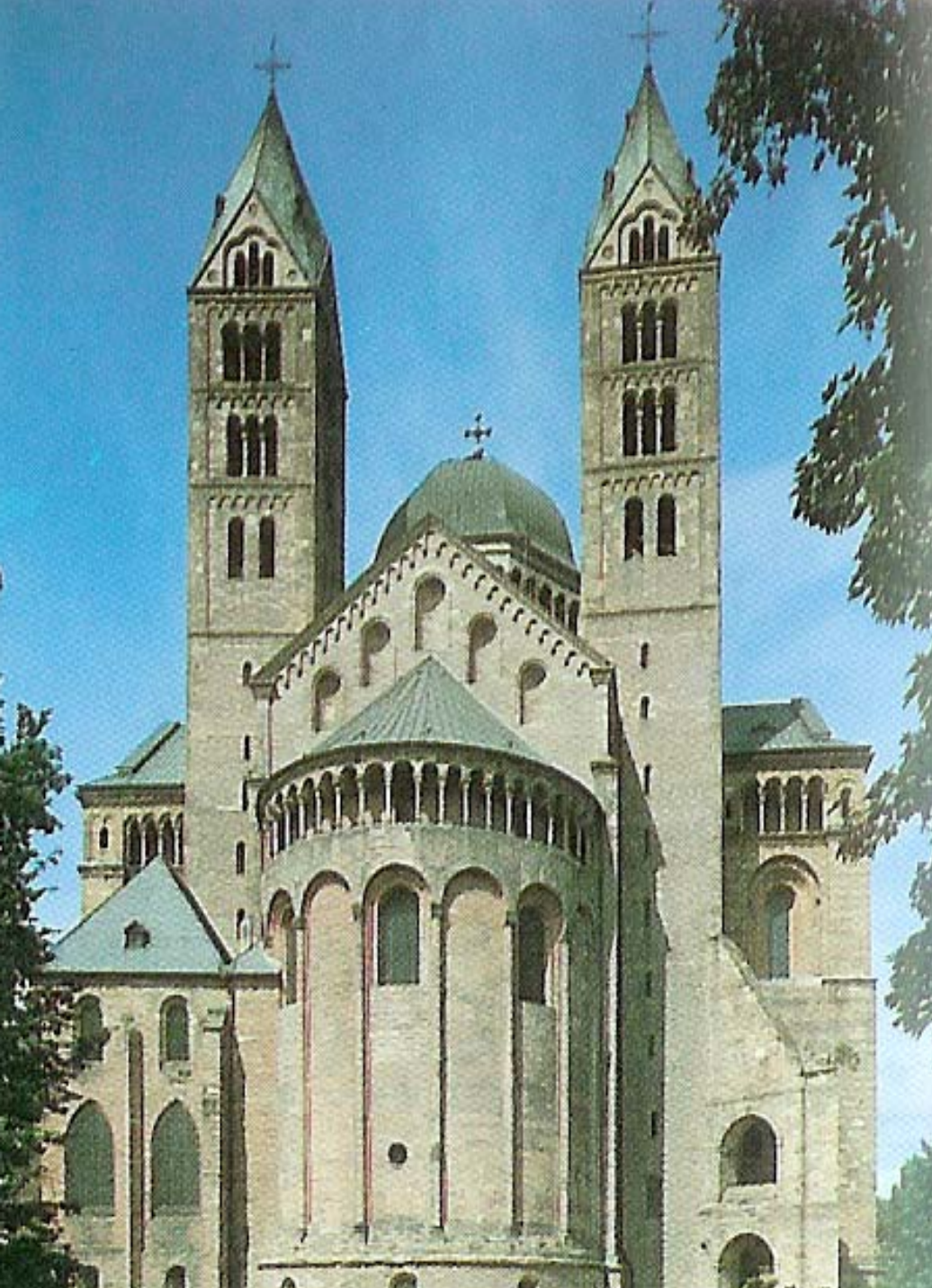

**Raně středověká předrománská
církevní architektura**

**RANĚ ROMÁNSKÁ CÍRKEVNÍ ARCHITEKTURA
(INTERIÉR)**

ROMÁNSKÁ KATEDRÁLA

Plastika germánského válečníka
(náhrobní kámen, asi 700 po Kr.)

Irský raně středověký kříž

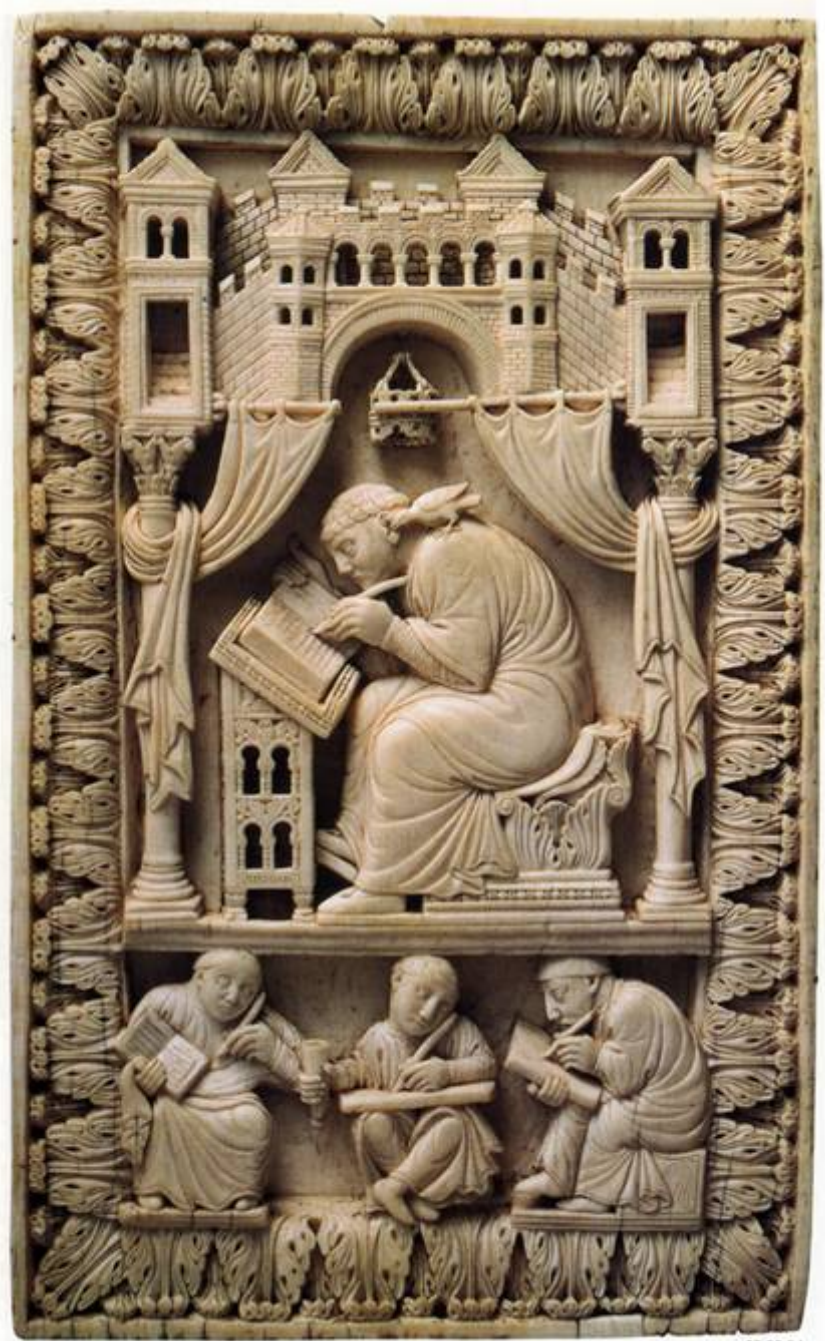
**Ravenna, 6. stol.
bazilika San Apolinare
Nuovo**

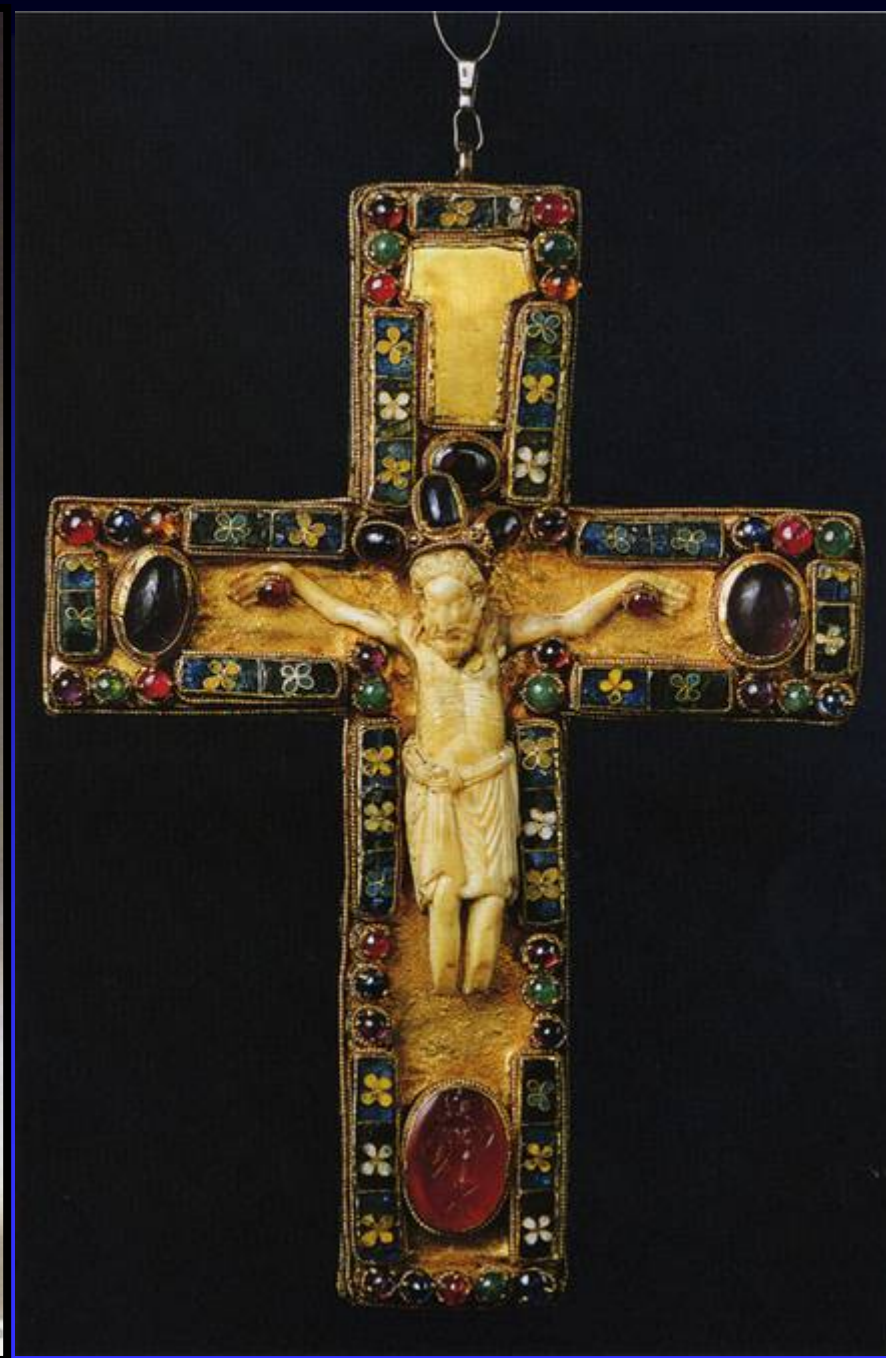

RAVENNA, San Vitale 6.stol.

Slonovinová plastika

Umělecké zpracování VÝZBROJE a VÝSTROJE

WIKINGERSCHWERT, 10. JAHRHUNDERT

WIKINGERSCHWERT, 9. JAHRHUNDERT

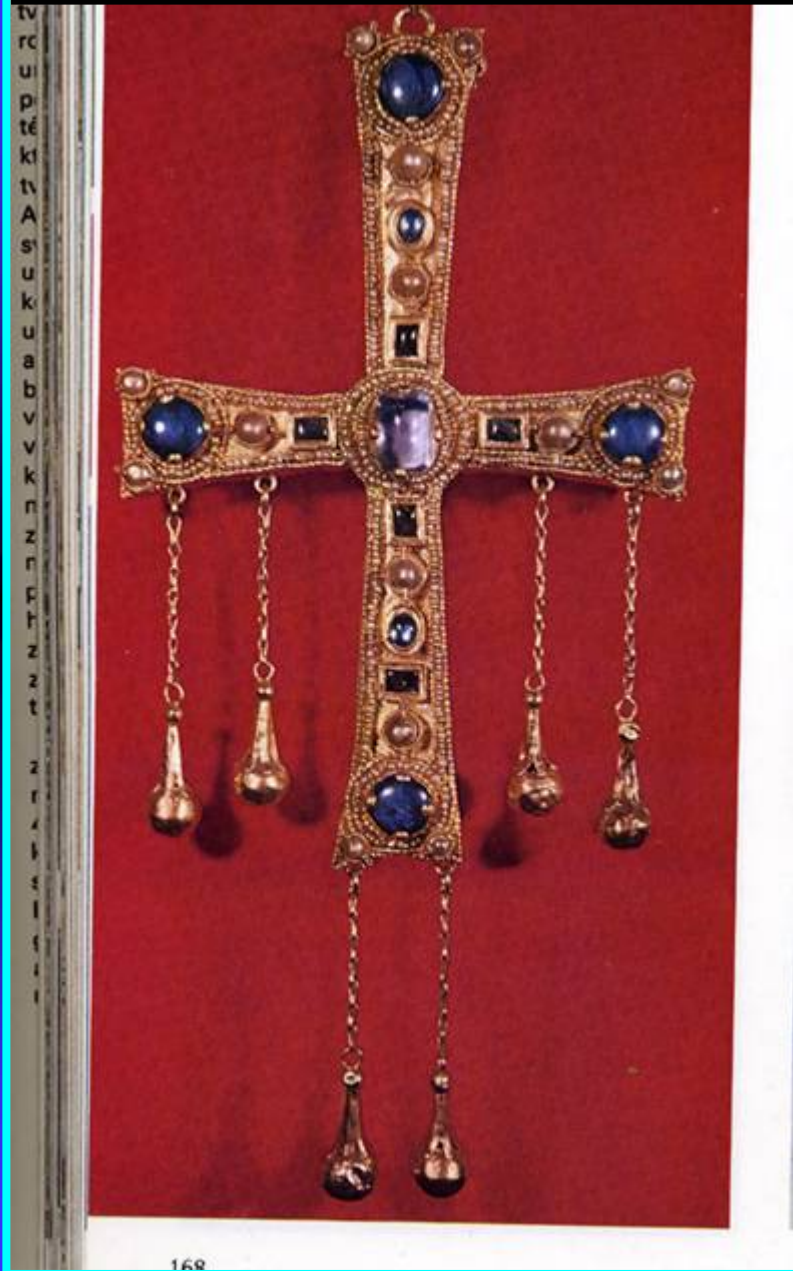
0 5 cm

tzv. ardaghský kalich (Irsko, 8. stol.)

Votivní koruna a zlatý kříž (Vizigóti, 7.stol., Guarrazar, Španělsko)

**Zlatý relikviář zdobený
přihrádkovou technikou
(7. stol.)**

Langobardský
evangeliář, 7. stol.

omniū

**Iniciála: evangeliář z Kellsu
(Irsko, 7. stol.)**